

Reaalifunktiot

1/5

ESITIEDOT: ■ funktiokäsite

KATSO MYÖS: ■ potenssi, ■ juuret, ■ polynomit, ■ rationaalifunktiot, ■ eksponenttifunktio, ■ logaritmifunktio, ■ trigonometriset funktiot, ■ arcus-funktiot, ■ hyperbelifunktiot, ■ area-funktiot

■ Sisältö

■ Hakemisto

Reaalifunktion käsite; alkeisfunktiot

Reaalifunktioilla tarkoitetaan funktioita, joiden lähtöjoukkona on reaalilukujoukko $\mathbb{R}$ tai jokin sen osaväli ja jotka ovat reaaliarvoisia, ts. myös maalijoukko on $\mathbb{R}$.

Alkeisfunktioiksi kutsutaan tavallisia koulukurssissa ja yliopistollisissa peruskursseissa käsiteltyjä reaalifunktioita. Ei ole täysin yksiselitteistä, mitä niihin eri yhteyksissä luetaan. Varsin luonnollisena voidaan pitää seuraavaa listaa:

itseisarvofunktio,
potenssifunktiot,
polynomit,
rationaalifunktiot,
eksponenttifunktiot,
logaritmifunktiot,
trigonometriset funktiot,
näiden käänteisfunktiot (arcus-funktiot),
hyperbelifunktiot,
näiden käänteisfunktiot (area-funktiot),
edellisistä yhdistettyinä funktioina saatavat funktiot.

Funktioita, joita yleensä ei pidetä alkeisfunktioina, ovat esimerkiksi funktiot, jotka määritellään jonkin *differentiaaliyhtälön* ratkaisuna tai *sarjakehitelmän* summana. Monia muitakin, jollakin tavoin epäsuoria tapoja voidaan käyttää funktioiden määrittelyyn.

■ funktio

■ lähtöjoukko

■ väli
(reaaliakselin)

■ maalijoukko

■ itseisarvo
(reaaliluvun)

■
potenssifunktio

■
polynomifunktio

■
rationaalifunktio

■ eksponentti-
funktio

■
logaritmifunktio

■
trigonometrinen
funktio (yleinen
määritelmä)

■ arcus-funktio

■
hyperbelifunktio

■ area-funktio

■ yhdistetty
funktio

■ differentiaa-
liyhtälö

■ sarja

Reaalifunktiot

2/5

■ Sisältö

■ Hakemisto

ESITIEDOT: ■ funktiokäsite

KATSO MYÖS: ■ potenssi, ■ juuret, ■ polynomit, ■ rationaalifunktiot, ■ eksponenttifunktio, ■ logaritmifunktio, ■ trigonometriset funktiot, ■ arcus-funktiot, ■ hyperbelifunktiot, ■ area-funktiot

Funktion kasvavuus ja väheneyys

Reaalimuuttujan reaaliarvoista funktiota kutsutaan *kasvavaksi*, jos kaikilla tarkastelujoukkoon kuuluvilla arvoilla x_1, x_2 pätee

■ funktio

■ kasvava
(funktio)

$$x_1 < x_2 \implies f(x_1) \leq f(x_2).$$

Jos funktionarvojen välillä ei sallita yhtäsuuruutta, funktio on *aidosti kasvava*:

$$x_1 < x_2 \implies f(x_1) < f(x_2).$$

Ehdot

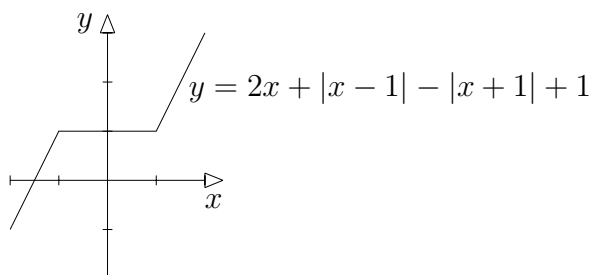
$$\begin{aligned} x_1 < x_2 &\implies f(x_1) \geq f(x_2) \quad \text{ja} \\ x_1 < x_2 &\implies f(x_1) > f(x_2) \end{aligned}$$

merkitsevät vastaavasti, että funktio on *vähenevä* ja *aidosti vähenevä*.

■ vähenevä
(funktio)

Terminologia ei ole aivan vakiintunutta. Eri yhteyksissä saatetaan (aidolle) kasvavuudelle ja (aidolle) väheneyydelle antaa hieman edellisestä poikkeaviakin määrittelyjä. Voidaan myös käyttää toisenlaisia nimityksiä, esimerkiksi ei-kasvava, ei-vähenevä. Syy on edellä olevien määritelmien hieman erikoisessa piirteessä: Jos funktion arvo on vakio, kyseessä on sekä kasvava että vähenevä funktio!

Esimerkkejä: Funktio $f(x) = x^3$ on aidosti kasvava kaikkialla. Funktio $f(x) = 2x + |x - 1| - |x + 1| + 1$ on kaikkialla kasvava, mutta ei aidosti kasvava, koska se saa välillä $[-1, 1]$ vakioarvon 1.

Reaalifunktiot

3/5

■ Sisältö

■ Hakemisto

ESITIEDOT: ■ funktiokäsite

KATSO MYÖS: ■ potenssi, ■ juuret, ■ polynomit, ■ rationaalifunktiot, ■ eksponenttifunktio, ■ logaritmifunktio, ■ trigonometriset funktiot, ■ arcus-funktiot, ■ hyperbelifunktiot, ■ area-funktiot

Funktion jaksollisuus; parillisuus ja parittomuus

Reaalifunktio f on *jaksollinen*, *jaksona* $L \neq 0$, jos kaikilla x on voimassa $f(x + L) = f(x)$.

Tunnettuja esimerkkejä jaksollisista funktioista ovat trigonometriset funktiot $\sin x$ ja $\cos x$, joiden jakso on 2π , sekä esimerkiksi $\tan x$, jonka jakso on π .

Jos funktion jakso on L , sillä on jaksona myös jokainen nL , missä n on kokonaisluku.

Reaalifunktio f *parillinen*, jos kaikilla x pätee $f(-x) = f(x)$, ja *pariton*, jos $f(-x) = -f(x)$.

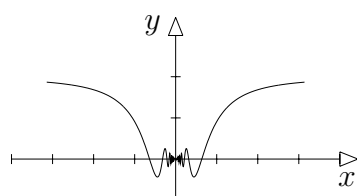
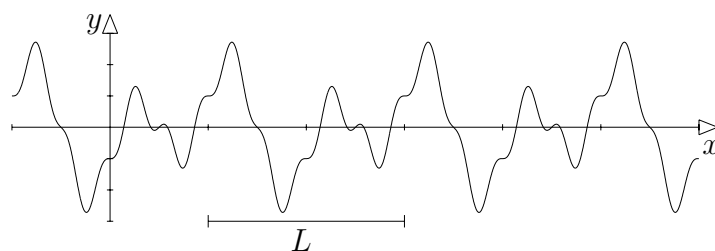
Parillisia funktioita ovat esimerkiksi $\cos x$ ja $|x|$, parittomia $\sin x$ ja x^3 .

■ funktio

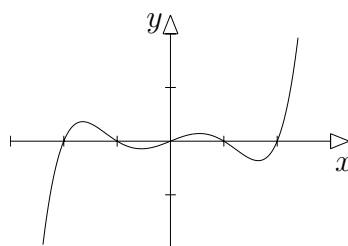
■

trigonometrinen
funktio
(symmetria)

■ pii

parillinen funktio

pariton funktio

Reaalifunktiot

4/5

■ Sisältö
■ Hakemisto

ESITIEDOT: ■ funktiokäsite

KATSO MYÖS: ■ potenssi, ■ juuret, ■ polynomit, ■ rationaalifunktiot, ■ eksponenttifunktio, ■ logaritmifunktio, ■ trigonometriset funktiot, ■ arcus-funktiot, ■ hyperbelifunktiot, ■ area-funktiot

Reaalifunktion käänteisfunktio

Tunnetun funktion f käänteisfunktio g voidaan usein löytää ratkaisemalla yhtälö $y = f(x)$ muuttujan x suhteen. Jos ratkaisu on yksikäsitteinen tietyillä arvoilla y , saadaan tästä käänteisfunktion lauseke muodossa $x = g(y)$.

Esimerkiksi funktio

$$f(x) = \frac{x-2}{x-3}$$

on määritelty, kun $x \neq 3$. Käänteisfunktio saadaan ratkaisemalla x yhtälöstä $y = f(x)$:

$$y = \frac{x-2}{x-3} \implies x = \frac{3y-2}{y-1}.$$

Ratkaisu on mahdollinen ja tulos yksikäsitteinen, jos $y \neq 1$. Käänteisfunktio on siis määritelty, kun sen argumentti on $\neq 1$. Kun tavanomaiseen tapaan merkitään funktion argumenttia x , on käänteisfunktion lauseke

$$g(x) = \frac{3x-2}{x-1}, \quad x \neq 1.$$

Vaikka käänteisfunktio olisi olemassa, ei sille välttämättä saada lauseketta edellä esitetyllä menettelyllä. Esimerkiksi funktion

$$f(x) = \frac{x^5}{1+x^2}$$

tapauksessa jouduttaisiin ratkaisemaan viidennen asteen polynomiyhtälö $x^5 - yx^2 - y = 0$, mikä ei ole juurilausekkeiden avulla mahdollista. Tästä huolimatta käänteisfunktio on olemassa, mikä voidaan päätellä osoittamalla funktio f derivaatan avulla aidosti kasvavaksi. Tällöin f on bijektio $\mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ ja käänteisfunktio siis olemassa. Alkeisfunktioiden avulla muodostettua lauseketta sille ei kuitenkaan saada.

■ funktio
■
käänteisfunktio
■ yhtälö

■ yhtälö
(polynomi-)
■ juuri
(murtopotenssi)
■ derivaatta
■ kasvava
(funktio)
■ bijektio

Reaalifunktiot

5/5

ESITIEDOT: ■ funktiokäsite

■ Sisältö

■ Hakemisto

KATSO MYÖS: ■ potenssi, ■ juuret, ■ polynomit, ■ rationaalifunktiot, ■ eksponenttifunktio, ■ logaritmifunktio, ■ trigonometriset funktiot, ■ arcus-funktiot, ■ hyperbelifunktiot, ■ area-funktiot

Käänteisfunktion kuvaaja

Funktion f kuvaaja muodostuu niistä xy -tason pisteistä (x, y) , jotka toteuttavat yhtälön $y = f(x)$. Jos g on funktion f käänteisfunktio, ovat yhtälöt $y = f(x)$ ja $x = g(y)$ yhtäpitäviä, jolloin samat pisteet (x, y) toteuttavat ne.

■ kuvaaja

■
koordinaatisto
(xy -)

Käänteisfunktion kuvaajaa piirrettäessä merkitään kuitenkin argumentiksi x ja funktion arvoksi y , jolloin piirrettävänä ovat ne pisteet, jotka toteuttavat yhtälön $y = g(x)$. Tämä poikkeaa edellisestä siten, että x ja y ovat vaihtaneet rooleja, jolloin käänteisfunktion g kuvaaja saadaan peilaamalla funktion f kuvaaja suorassa $y = x$.

■
käänteisfunktio

